

7.033.2:7.046:7.45
 ID ORCID 0000-0002-7411-0574
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1406634>

ЦЕРКОВНІ ЗАВИСИ У ТВОРІ СВ. ГЕРМАНА «СКАЗАНИЕ О ЦЕРКВИ И РАССМОТРЕНИЕ ТАИНСТВ»: РОЛЬ І СИМВОЛІКА

Матвеева Ю. Г. Церковні завіси у творі св. Германа «Сказание о Церкви и рассмотрение таинств»: роль і символіка. У статті доводиться, що тканини, згадані в роботі св. патріарха Германа Константинопольського, стосуються завіс ківорія на підставі того, що воздух як літургійний предмет з'являється пізніше, а завіси традиційно використовуються на ківоріях у доіконоборський період. Аналіз тексту св. патріарха показує, що дії з завісами сприймалися дуже глибоко й образно. Символічний зміст завіс постає у тому, що завіса як символ тіла Христа була дверями до Царства Небесного, що поєднувалось із простором під ківорієм навколо Трапези. Коли священник із Дарами входив до Престолу, завіса ківорія закривалася за ним і в цей момент відображала новий зміст: ківорій був Гроб Господень, а завіса — камінь, яким зачинили Гроб. Священник при цьому опинявся ніби похований у Гробі разом із Христом і водночас предстоїв Небесному Престолу. При Воскресінні Христа завіса відкривалася — камінь двері було відвалено, розкриті завіси відкривали Гроб, Воскресіння, двері у Царство Небесне і само Небо. У цей період піднята догори завіса нагадувала про наступний зміст — хмару, що була символом присутності Бога й у Ветхому Завіті завжди покривала святиню, скриваючи її від зору звичайних людей. Після Воскресіння Христа для християн святиня вже не скривалась хмарою, вона, як завіса, вже з'являлася піднятою — відкритою. Цей образ почав використовуватися в іконографії.

Ключові слова: завіса, катапетасма, воздух, іконоборство, патріарх Герман, іконографія, ківорій.

Матвеева Ю. Г. Церковные завесы в произведении св. Германа «Сказание о Церкви и рассмотрение таинств»: роль и символика. В статье доказывается, что ткани, упомянутые в работе св. патриарха Германа Константинопольского, касаются завес кивория, на основании того, что воздух как литургический предмет появляется позже, а за-

весы обычно использовались на кивориях в доиконоборческий период. Анализ текста св. патриарха показывает, что действия, связанные с завесами, воспринимались очень образно и глубоко. Символический смысл завес заключался в том, что завеса как символ тела Христа была дверью в Царство Небесное, что сочеталось с пространством под киворием вокруг Св. Трапезы. Когда священник с Дарами входил к Св. Престолу, завеса кивория закрывалась за ним, и в этот момент она отражала новое содержание: киворий был Гроб Господень, а завеса — камень, которым закрыли Гроб. Священник при этом оказывался как бы похоронен во Гробе вместе со Христом и одновременно предстоил Небесному Престолу. При Воскресении Христа занавес открывался — камень двери был отвален, раскрытые завесы открывали Гроб, Воскресение, двери в Царство Небесное и само Небо. В этот период поднятая вверх завеса обрела еще один смысл — облако, которое было символом присутствия Бога в Ветхом Завете, всегда покрывало святиню, скрывая ее от взоров обычных людей. После Воскресения Христа для христиан святиня уже не скрывалась облаком, она, как завеса, теперь являлась поднятой — открытой. Этот образ стал использоваться в иконографии.

Ключевые слова: завеса, катапетасма, воздух, иконоборчество, патриарх Герман, иконография, киворий.

Matveyeva J. Church Curtains in the work of st. Germanus “The Tale of the Church and the Consideration of the Sacraments”: Role and Symbolism.

Background. The work of St. patriarch Herman “The Tale of the Church and the Consideration of the Sacraments” is an invaluable source for researching the liturgical interpretation of the church curtains. Our understanding of the role of curtains in the church art gives us more profound awareness of all decorations of Byzantine altars and their functioning, evolution, and iconography. Curtains were an important part of the altar's view, in fact, they were its very centre, that is why our complex research of altar decoration without curtains is not complete and, moreover, almost impossible. One of the most important references to church curtains can be found in the work of St. Herman, the patriarch of Constantinople. Unfortunately, his evidence is practically not identified today, and thus the curtains seem to completely disappear from the church history. In the Russian translations of St. Herman's work the word “curtain” – “catapetasma” is excluded from the text and translated as “upper cover” (Russian – «верхний покров»), which is completely disorienting and drives away from the idea of the “veil” as “curtain”, which means literally “catapetasma”. As a result, the whole part of the St. Herman's “Interpretation” on the curtain and its meaning disappears from the texts, and, consequently, from the liturgical and visual history of the Church. While in the translation of the middle of the XIX century from the anthology “The Scriptures of Holy Fathers and Church Teachers Related to the Interpretation of Orthodox Services” (1855), after the words “upper cover” in brackets there is the word “καταπέτασμα”, in the last critical translation of E. M. Lomize, it disappears and you can find this term only by referring to the parallel Greek text, which is not available for everyone. Thus, for the

researcher, who did not read the text of the Greek original profoundly, the word “catapetasma” completely disappears from the interpretation of the sacraments. Perhaps, for the same reason, this term did not get into the English translation made by P. Meyendorff, and Western authors referring to this translation, argue that the interpretation of the curtain in St. Herman’s work is missing. This was a serious impetus for the works in which the complete absence of curtains in the Byzantine metropolitan liturgical practice was affirmed. Such acknowledged scholars as R. F. Taft and Mathews came to this conclusion.

Objectives. Consider the mention and interpretation of curtains in the work of St. Herman “The Tale of the Church and the Consideration of the Sacraments” to find out how curtains functioned in the process of liturgy and how they affected the artistic image of the altar space and iconography.

Methods of the study includes formal, comparative, historical, iconographic and semiotic methods.

Results. It is proved in the article that the fabrics mentioned in the work of St. patriarch Herman of Constantinople, were ciborium curtains. We base this statement on the principle of their traditional use on ciboria before the iconoclastic period. Those curtains were definitely not aers because the term “aer” appeared as a synonym for the “curtain” only in the VIII – IX centuries. All the operations with an aer as an independent object started only in the XI – XIII centuries. The analysis of the text of St. patriarch Herman shows that the actions with the curtains were perceived very deeply and figuratively and their description and interpretation made the big part of the text. The sense of St. Herman’s interpretation becomes clear only in relation to practice of his time when the curtains of the ciborium used to be pulled up and down and functioned as doors to the sacred space of the Holy Table. When we understand the practice we understand the meaning of the interpretation of the curtain as the symbol of the Body of Christ which is the doors to the Kingdom of Heaven. Semantically, the Kingdom of Heaven was associated with the space under the ciborium around the Holy Table where the Eucharistic sacrifice took place. All the actions with the curtain were displayed in symbolism through a sacred story. When at the end of the Great Entrance the priest with the Holy Gifts approached the Holy Table under ciborium, the curtains were pulled down. At that moment the curtains gained a new meaning – the meaning of the stone which closed the Holy Sepulcher and on which Pilatus placed his seal. At that moment the priest seemed to be blocked with a stone in the Holy Sepulcher together with the Body of Christ. The symbolism here almost transformed into reality as the Holy Space became darker and felt as the tight one when the curtains of ciborium were pulled down. This symbolism was also clear not only for the priest himself but also for all the people in the church because according to the late Antique tradition ciboria were placed above the graves. St. Hermann also interpreted the ciborium as the Holy Sepulcher. St. Herman wrote that the priest at that moment served not only in the Holy Sepulcher but in the Heavens as well and angels mystically served with him. Moving away of the stone of the Sepulcher was depicted in the liturgy through pulling the curtain up. When Christ resurrected, the stone was moved away, and the “angel pulled the curtain up with the hand of

the deacon” and announced the Resurrection to all people in the church. The pulled up curtains revealed the open Sepulcher, the path to resurrection, the path to Heavens and the uncovered Heavens; this symbolism was evidenced not only by St. Herman but also by John Chrysostom. The pulled up curtains acquired one more meaning: they resembled a cloud which was in its turn the symbol of God’s presence and His bless. In the Old Testament, the cloud always covered the sacred objects hiding them from the sight, and after the Resurrection sacred objects were no longer covered with a cloud for Christians; the pulled up curtain reminded about that and exposed the Holy Mysteries and the Mysteries of the Heavens. St. Herman highlighted this meaning by the words about Moses; he compared a priest with Moses receiving the Law, but St. Herman said that the priest received the Law which was not covered with a cloud because Christ had already done everything to make it possible. The connection between the image and the meaning of the cloud and the curtain manifested itself in the tradition of Byzantine iconography in which the cloud can be combined with a cloth or gradually flow into its forms.

Conclusions. Analysis of the text of St. Herman shows how deeply and figuratively the liturgical actions connected with the curtains were perceived, and how much space and attention was given to them in interpreting the liturgy by St. Hermann. Comparison of the interpretation of St. Herman with the practice of his time assigns a very particular part to the curtains and ciborium during the Liturgy. The Liturgical rite filled the curtains of the ciborium with the amazing symbolic meaning. This meaning was reflected in the people’s worldview, Byzantine texts and iconography.

Keywords: curtain, catapetasma, aer, iconoclasm, patriarch Herman, iconography, ciborium.

Постановка проблеми.

«
» —

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

«
» — «
» (— «
») [2],
XIX «
» (1855)
«
»
«
μ » [1],

[2, с. 71]

(. XVI–XIX .),

[3, с. 14–16].

« . . . »

[12, p. 169–170; 7, с. 362–363].

[2, с. 71].

[7, с. 362–363],

: «

« . . . »

[5, с. 92–98].

VIII–IX . . .

XI–XIII . [5, с. 92–98].

» [12, p. 169–170;

7, с. 362–363].

Формулювання цілей статті.

« . . . ».

: « . . . » « . . . ».

« . . . » « . . . » ,

Виклад основного матеріалу дослідження.

, « . . . »

[5].

[8, с. 362–393]

[3].

(. 1),

1912 . . .

[6, с. 357].

[15, col. 29, 30; 14, col. 313].
[16, s. 44–47].

[8, с. 374].

. [4].

« . . . »

: « . . . »

...» [15, col. 29].

3.

Он нас сделал причастниками и смерти, и воскресенья Своего, и славы» [2, с. 56–57] (— Ю. М.).

«...» (.26:26–28),

«...» (.40:34–35).

«...» (.19:16; .24:15–18),

«...» (.26:9); «...» (.17:12); «...» (.4:5–6)

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

«...» (.3), «...» (.4)⁵.

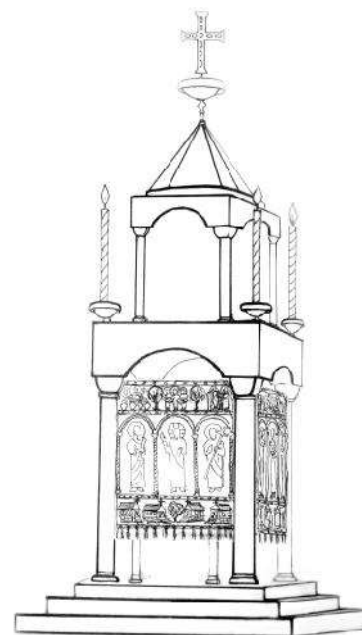
«...» (.3), «...» (.4)⁵.

⁴ [15, col. 29, 30; 14, col. 313].

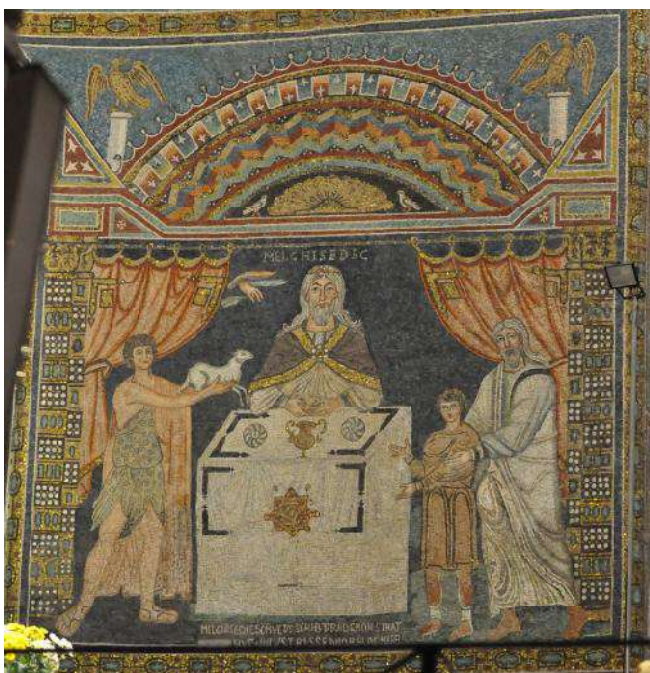
⁵ «...» (.3), «...» (.4)⁵.
«The Grandval Bible» (London, British Library. Cod. Add. 10546. Fol. 25v), IX () [10, p. 177, 181. il. 1]. [13].

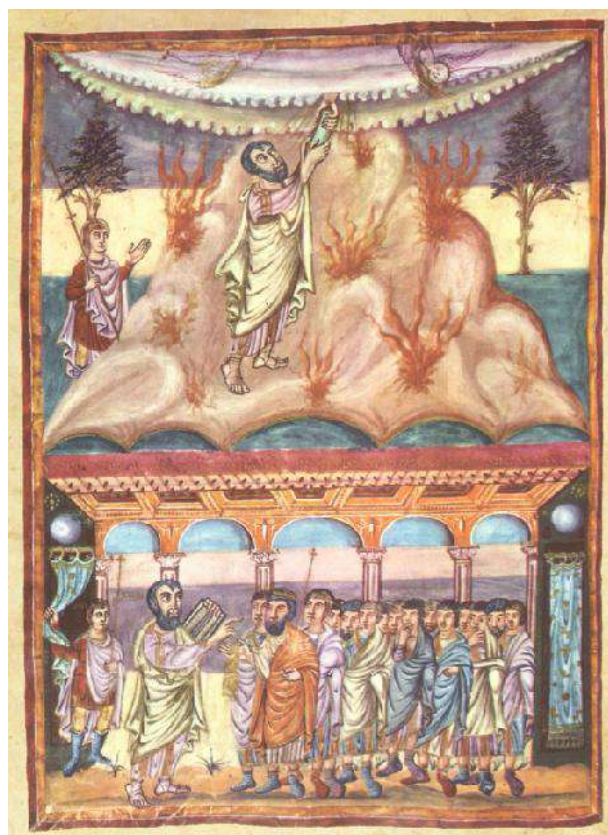
Гл. 1. Убивство Захарії. Мініатюра з мінологія Василя II, кін. X — поч. XI ст. (Бібліотека Ватикану, Рим (Vat. gr. 1613. P. 14). Наводиться за: [11])

Гл. 2. Опущені завіси на надпрестольному ківорії Св. Софії Константинопольської. Схема-реконструкція Ю. Матвєєвої

Гл. 3. Жертвопринесення Мельхіседека, Авраама й Авеля. Мозаїка у вітарній апсиді Сант-Аполлінаре-ін-Класе, друга половина VII ст. Равенна. Наводиться за фото з архіву Л. І. Лифишиця

Гл. 4. Мойсей, що отримує десять заповідей. Верхня частина мініатюри із Грандвальської біблії з Тура. Біблія (The «Moutier-Grandval Bible» Cod. Add. 10546. Fol. 25v), друга чверть IX ст. Британська бібліотека. Лондон. © The British Library Board. Наводиться за: [13])

2. German Konstantinopolskii, svt. patriarh. (1995). *Skazanie o Tserkvi i rassmotrenie tainstv* [The Tale of the Church and the Consideration of the Sacraments]. Ye. M. Lomize (trans). Moscow : Martis. (In Russian).
3. Dobronravov, G. S. (1912). *Istoriia katapetasmu* [History of Katapetasma]. Moscow. (In Russian).
4. Matveeva, Iu. G. (2016). *Dekorativnye tkani v mozaikakh Ravenny: semantika i kulturno-smyslovoi kontekst* [Decorative fabrics in the mosaics of Ravenna : semantics and cultural context]. Kiev : Dukh i litera. (In Russian).
5. Matveeva, Iu. G. (2015). “Zavesa, nazyvaemaia vozdukh” : terminologiya i realnyi predmet [“Curtain which is could aer” : terminology and the real object]. In *Drevnosti 2015 : Kharkovskii istoriko-arkheologicheskii ezhegodnik*. (Issue 14), (pp. 92–98). Kharkov : OOO “NTMT”. (In Russian).
6. Pavsanii. (2002). *Opisanie Ellady* [Description of Hellas]. (Vol. 1 (1–4)). S. P. Kondratev (trans). E. V. Nikitiuk, ed. oscow. (In Russian).
7. Taft, R. F. (2010). *Upadok prichashcheniia v Vizantii i otdalenie mirian ot liturgicheskogo deistva : prichina, sledstvie ili ni to, ni drugoe? (D. Zनावeshennyi altar)* [The decline of Communion in Byzantium and the separation of the laity from the liturgical action : the cause, effect, or neither?]. In *Stat'i — Articles*. S. Golovanov (trans). (Vol. 1), (pp. 310–365). Omsk : Izdatel Golovanov. (In Russian).
8. Troitckii, V. A. (1912, February). Istoriia plashchanitsy [History of Epitaphios]. *Bogoslovskii vestnik*, 362–393. (In Russian).
9. Lampe, G. W. H. (Ed.). (1961). *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford : Clarendon Press. (In English).
10. Kessler, H. L. (1994). *Studies in Pictorial Narrative*. London : Pindar Press. (In English).
11. Manuscript — Vat.gr.1613. (2018). *DVL DIGIVATLIB*. Retrieved from http://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613. (In English).
12. Mathews, T. F. (1971). *The Early Churches of Constantinople : Architecture and Liturgy*. London : University Park and London. (In English).
13. Moses receiving the Law (top) and reading the Law to the Israelites. (2018). *Wikipedia : the free encyclopedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Deuteronomy#/media/File:Karolingischer_Buchmaler_um_840_002.jpg. (In English).
14. Migne, J. P. (Ed.). (1862). *Patrologia curcus completes. Ser. Graeca*. (Vol. 61). Paris. (In Latin & Greek).
15. Migne, J. P. (Ed.). (1862b). *Patrologia curcus completes. Ser. Graeca*. (Vol. 62). Paris. (In Latin & Greek).
16. Van de Pavverd, F. (1970). *Zur Geschichte der Messliturgie in Antiocheia und Konstantinopel gegen Ende des vierten Jahrhunderts. Analyse der Quellen bei Johannes Chrysostomos* (OCA, no. 187). Roma. (In German).